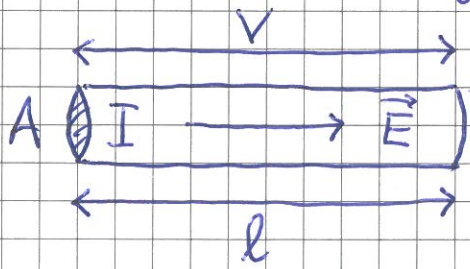

En motstand er en (typisk dårlig) leder med tverrsnitt A , lengde l :

$$V = E \cdot l, \quad j = \frac{I}{A} = \sigma E = \sigma \frac{V}{l}$$

$$\Rightarrow I = \frac{\sigma A}{l} \cdot V = G \cdot V$$

$$V = \frac{l}{\sigma A} \cdot I = R \cdot I$$

med

$$G = \frac{\sigma A}{l} = \text{lederens } \underline{\text{konduktans}}$$

$$R = G^{-1} = \frac{l}{\sigma A} = \text{lederens } \underline{\text{resistans}} \quad (\text{"motstand"})$$

$$g = \sigma^{-1} = \text{materialets } \underline{\text{resistivitet}}$$

Enheter:

$$[R] = \frac{V}{A} = \Omega \text{ (ohm)} \Rightarrow [G] = \Omega^{-1}$$

$$\Rightarrow [g] = \Omega \cdot m \Rightarrow [\sigma] = \Omega^{-1} \cdot m^{-1}$$

σ og g er materielspesifikke, G og R er også avhengig av lederens dimensjoner

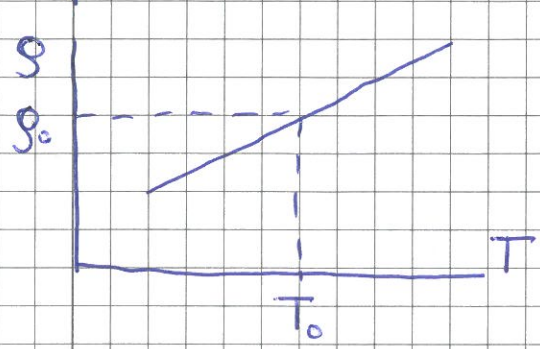
$\sigma(T)$ [YF 25.2; LHL 21.2, 21.5]

[Dinde: $\sigma = 1/\tau = m_e/n e^2 \tau$]

Metaller

Større T $\Rightarrow$ Flere kollisjoner $\Rightarrow$ Større σ

Empirisk:

$$\sigma(T) = \sigma_0 [1 + \alpha(T - T_0)]$$

$$\alpha_{Al} \approx \alpha_{Cu} \approx \alpha_{Ag} \approx 0.004 \text{ K}^{-1}$$

([T] = K (kelvin))

(Dvs: $\tau \sim 1/T$)

Hal-ledere (Si, Ge, GaAs, ...)

- Isolator ved T=0
- Større T $\Rightarrow$ Flere frie ladninger $\Rightarrow$ Redusert σ

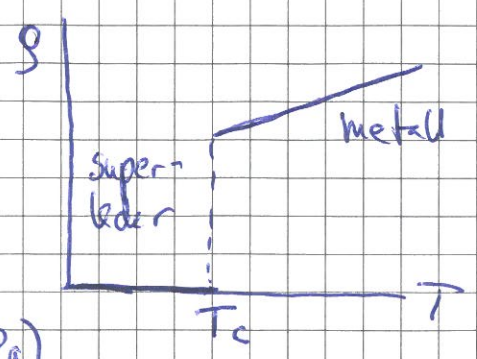
$$\tau \sim 1/T, n \sim e^{-T_g/T}$$

$$\Rightarrow \sigma \sim T e^{T_g/T}$$

$$Si: k_B T_g \approx 0.55 \text{ eV}; T_g \approx 6400 \text{ K}$$

Superledere

- $\sigma = 0$ for $T < T_c =$ kritisk temp.
- metall for $T > T_c$

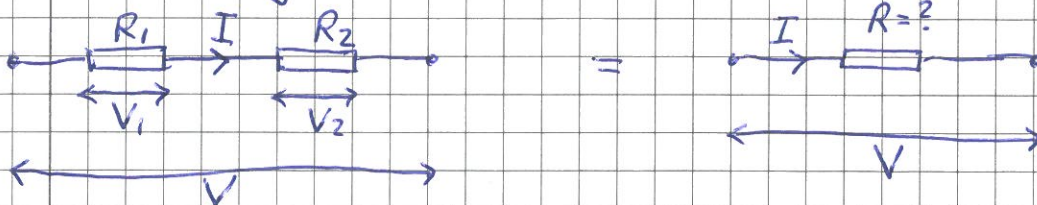
• 1911: Hg, $T_c = 4.12 \text{ K}$

• 2015: H₃S (?), $T_c = 203 \text{ K}$ ($p = 150 \text{ GPa}$)

Kobling av flere motstander [YF 26.1; LHL 21.3]

118

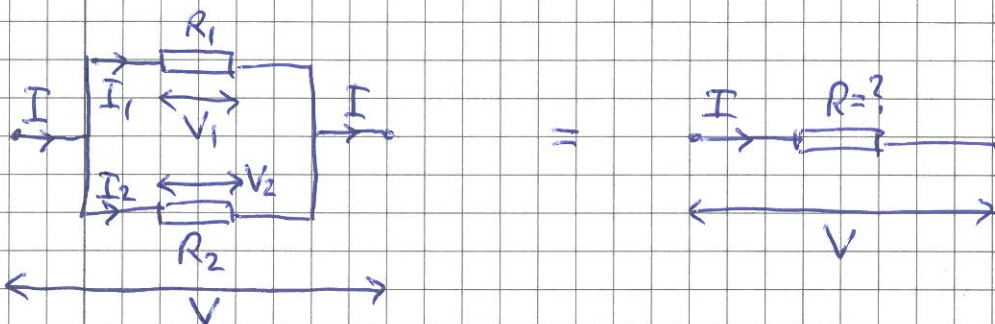
Seriekobling:

$$\Rightarrow V = V_1 + V_2 = R_1 I + R_2 I = (R_1 + R_2) I ; \quad V = R I$$

$$\Rightarrow \boxed{R = R_1 + R_2} \quad N \text{ i serie: } \boxed{R = \sum_{j=1}^N R_j}$$

Parallellkobling:

$$\Rightarrow I = I_1 + I_2 = \frac{V_1}{R_1} + \frac{V_2}{R_2} = V \left(\frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} \right) ; \quad I = V \cdot \frac{1}{R}$$

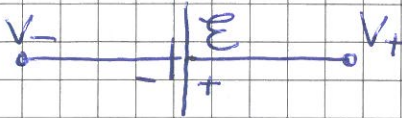
$$\Rightarrow \boxed{\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}} \quad N \text{ i parallell: } \boxed{R^{-1} = \sum_{j=1}^N R_j^{-1}}$$

DC - kretser [YF 26 (25); LHL 22]

(119)

(DC = direct current = likestrøm)

Likespenningskilde:

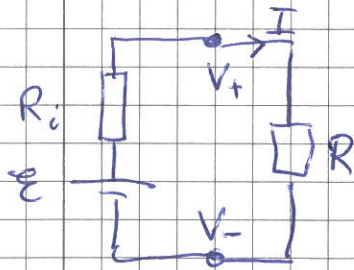
Størger for spenning (= potensialforskjell) $\mathcal{E} = V_+ - V_-$ mellom polene

$\mathcal{E}$ = elektromotorisk spenning (ems)
= tilført energi pr ladningsenhet

Eksempler: kjemisk batteri, solcelle, ...

Reell kilde: R_i = indre motstand i spenningskilden

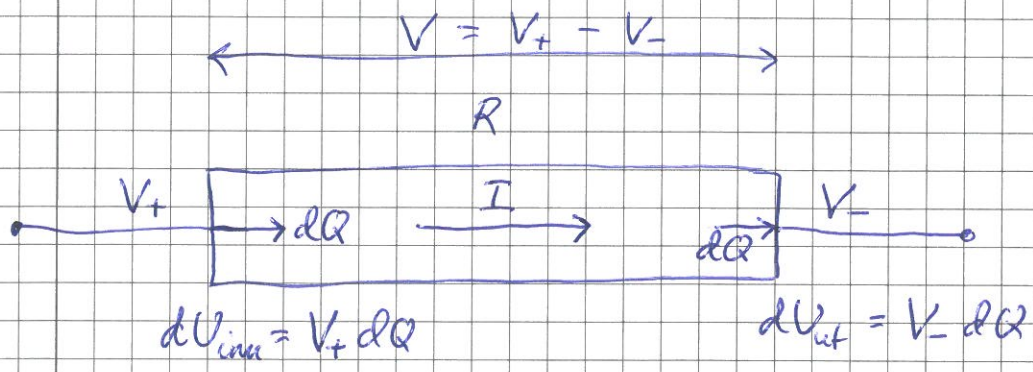
Ideell kilde: $R_i = 0$

$$\mathcal{E} = R_i I + RI$$

$$V_+ - V_- = \mathcal{E} - R_i I = \text{spenning levert av reell kilde} \quad (< \mathcal{E} \text{ n\u00e5r } I > 0)$$

Elektrisk effekt [YF 25.5; LHL 22.2]

Effekttyp i motstanden: [El. energi $\rightarrow$ Varme]

$$P = \frac{dU}{dt} = \frac{dU_{inn} - dU_{ut}}{dt} = \frac{V_+ dQ - V_- dQ}{dt} = V \frac{dQ}{dt} = \underline{\underline{VI}}$$

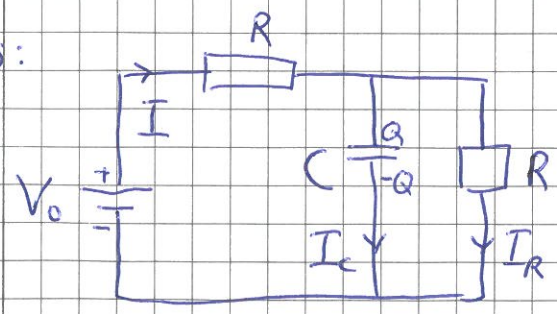
Med ohmsk motstand: $P = VI = RI^2 = V^2/R$

Kirchhoffs regler [YF 26.2; LHL 22.3]

Pga ladningsbevarelse: $\sum_j I_j = 0$ i alle knudepunkt ("K1")

Pga energibevarelse: $\sum$ potensfaldninger = 0 for alle sløjfer ("K2")

Eks:

$$K1 \Rightarrow I = I_C + I_R$$

$$K2 \Rightarrow V_0 - RI - Q/C = 0$$

$$K2 \Rightarrow V_0 - RI - RI_R = 0$$

RC-krets [YF 26.4; LHL 22.4]

(121)

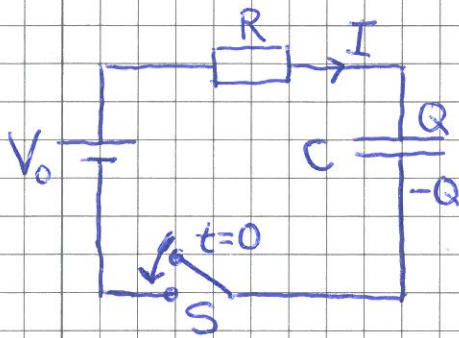

$$V = RI$$

$$C = \frac{Q}{V} \Rightarrow V = \frac{Q}{C}; \quad I = \frac{dQ}{dt}$$

Opplading av kondensator i RC-krets:

- $Q(0) = 0$
- S lukkes ved $t=0$
- Finn $Q(t)$ og $I(t)$

$$K2 \Rightarrow V_0 - RI - \frac{Q}{C} = 0$$

$$\Rightarrow R \frac{dQ}{dt} = -\frac{Q}{C} + V_0 = -\frac{Q - V_0 C}{C}$$

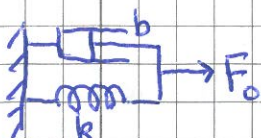
$$\Rightarrow \int_0^Q \frac{dQ}{Q - V_0 C} = -\int_0^t \frac{dt}{RC}$$

$$\Rightarrow \ln \left[\frac{Q - V_0 C}{-V_0 C} \right] = -\frac{t}{RC}$$

$$\Rightarrow \underline{Q(t) = V_0 C \{ 1 - e^{-t/RC} \}}$$

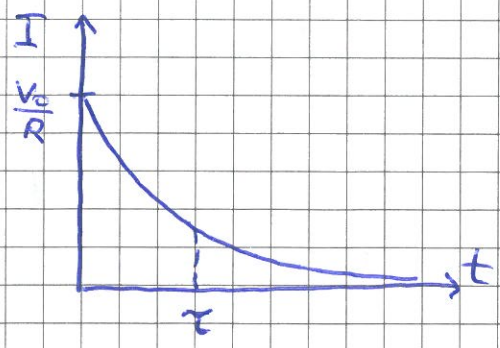
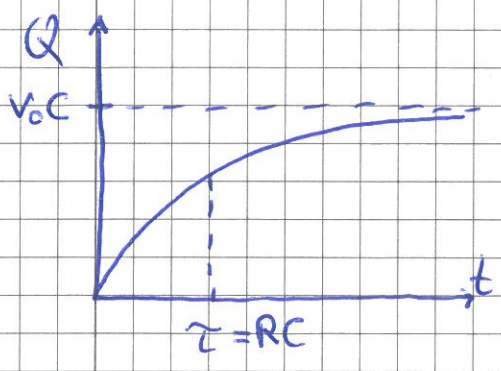
$$\Rightarrow \underline{I(t) = \frac{dQ}{dt} = \frac{V_0}{R} e^{-t/RC}}$$

Mekanisk analogi: $F_0 - b\dot{x} - kx = m\ddot{x} \xrightarrow{m \rightarrow 0} 0$

$$\Rightarrow x(t) = \frac{F_0}{k} \{ 1 - e^{-kt/b} \}; \quad \dot{x}(t) = \frac{F_0}{b} e^{-kt/b}$$

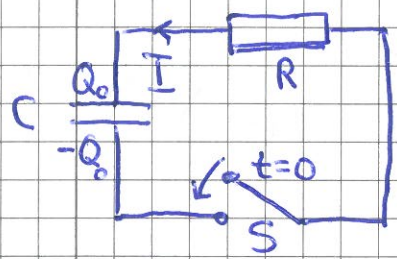

$\tau = RC =$ kretsens tidskonstant = karakteristisk tid for opladning og ukladning av kondensator i RC-krets.

$$Q(t=3\tau) = V_0 C (1 - e^{-3}) \approx 0.95 V_0 C$$

Utladning av kondensator i RC-krets:

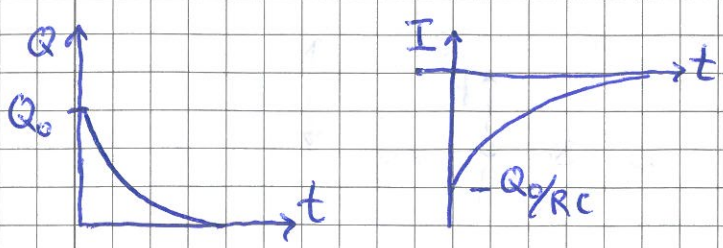

- $Q(0) = Q_0$
- S lukkes ved $t=0$
- Finn $Q(t)$ og $I(t)$

$$K2 \Rightarrow -\frac{Q}{C} - R \frac{dQ}{dt} = 0$$

$$\Rightarrow \int_{Q_0}^Q \frac{dQ}{Q} = - \int_0^t \frac{dt}{RC}$$

$$\Rightarrow \underline{Q(t) = Q_0 e^{-t/RC}} \quad ; \quad \underline{I(t) = -\frac{Q_0}{RC} e^{-t/RC}}$$

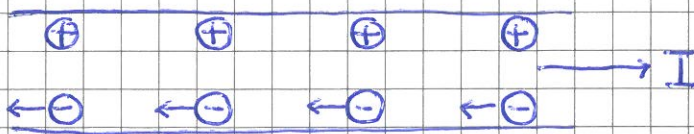
[Råd: Bruk alltid $I = + \frac{dQ}{dt}$. Får minustegn i $I(t)$ hvis vi velger feil retning på I .]

Magnetostatikk [YF 27,28 ; LHL 23]

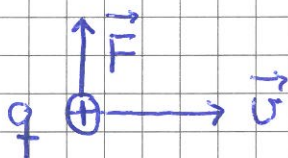
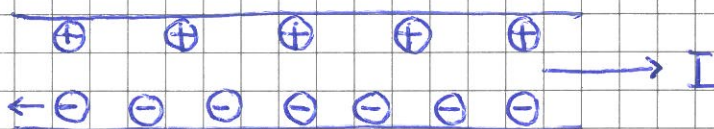
123

Coulombs lov og Einsteins relativitetsteori
nødvendig gjør magnetfelt og magnetisk kraft:

q_0 $\oplus$
(i ro)

q_0 ser nøytral strømførende leder $\Rightarrow F = 0$

q ser negativt ladet strømførende leder, fordi $\ominus$ har større relativ hastighet enn $\oplus$, dermed størst lengdereduksjon for avstanden mellom $\ominus$

(Einstein: $x = x_0 \sqrt{1 - \frac{u^2}{c^2}}$; $u =$ relativ hastighet; $c =$ lyshastigheten)

$\Rightarrow q$ merker elektrisk kraft $\vec{F}$

Vi, som er i ro relativt lederen, kaller dette en magnetisk kraft $\vec{F}_m$, som uttrykkes via et magnetfelt $\vec{B}$, som skapes av strømmen I

Magnetisk kraft [YF 27.2; LHL 23.4]

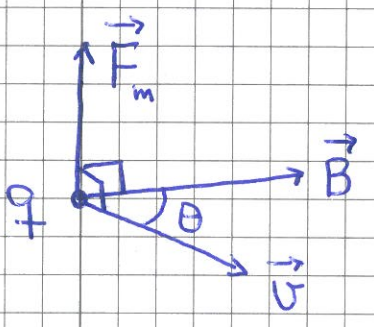
En ladning omgir seg med elektrisk felt $\vec{E}$

$\Rightarrow$ elektrisk kraft $\vec{F}_e = q\vec{E}$ på (en annen) ladning q

En strøm omgir seg med magnetfelt $\vec{B}$

$\Rightarrow$ magnetisk kraft $\vec{F}_m = q\vec{v} \times \vec{B}$ på

(en annen) ladning q i bevegelse med hastighet $\vec{v}$

$$F_m = qvB \sin \theta$$

$$\vec{F}_m \perp \vec{B} \quad \text{og} \quad \vec{F}_m \perp \vec{v}$$

$$\text{Enhet: } [B] = \left[\frac{F}{qv} \right] = \frac{N}{C \cdot m/s} = \frac{N}{A \cdot m} = T \text{ (tesla)}$$

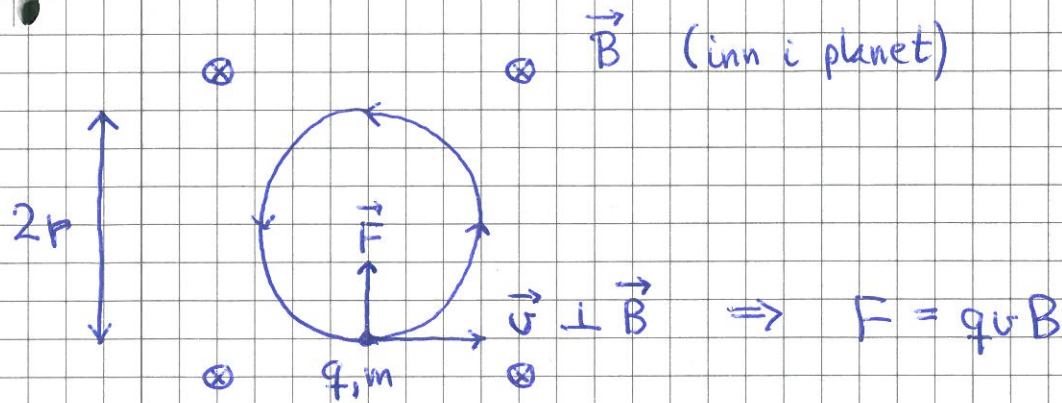
Hvis både $\vec{E}$ og $\vec{B}$ til stede der q er:

$$\vec{F} = \vec{F}_e + \vec{F}_m = q\vec{E} + q\vec{v} \times \vec{B}$$

Lorentzkraften

Ladning i uniformt magnetfelt [YF 27.4; LHL 23.1, 23.4] (125)

$\vec{F} \perp \vec{v} \Rightarrow$ Tilført effekt $P = \vec{F} \cdot \vec{v} = 0$

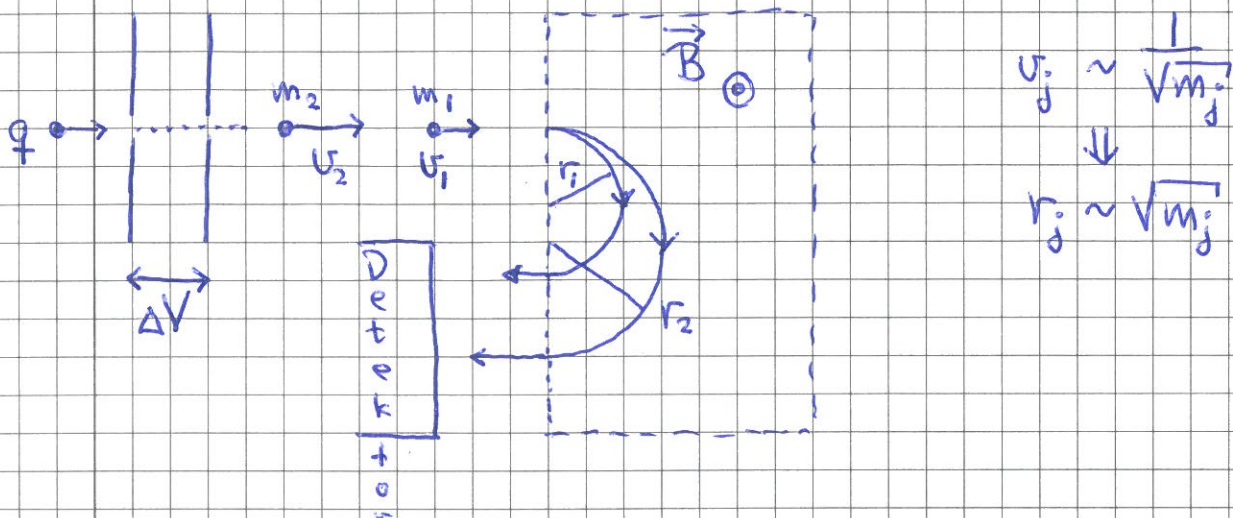
$\Rightarrow K = \frac{1}{2}mv^2 = \text{konstant}$

$\Rightarrow$ Sirkelbevegelse med konstant v
(uniform sirkelbevegelse)

N2: $qvB = mv^2/r \Rightarrow r = \frac{mv}{qB}$

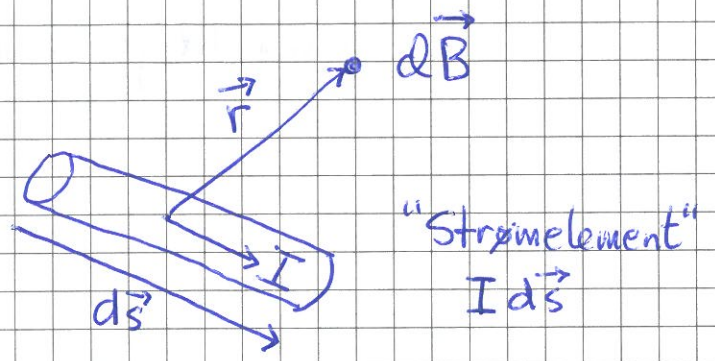
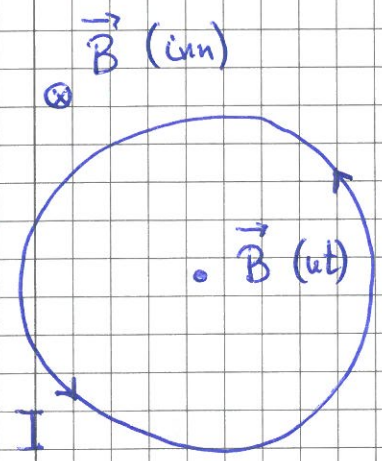
Syklotronfrekvensen: $\omega_c = \frac{v}{r} = \frac{qB}{m}$

Eks: Massespektrometer (Øv. 12)

Biot-Savarts lov [YF 28.2; LHL 23.5]

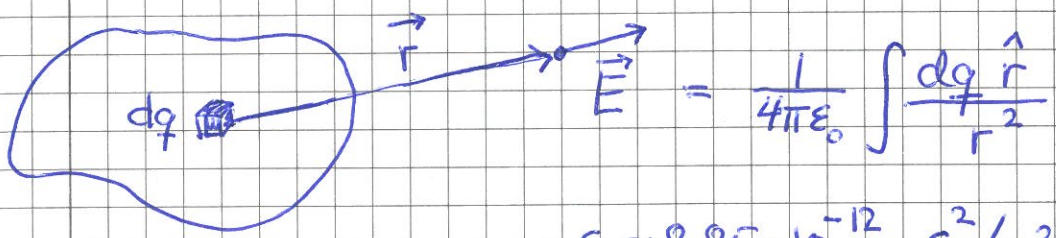

$$\vec{B} = \oint d\vec{B} = \frac{\mu_0 I}{4\pi} \oint \frac{d\vec{s} \times \hat{r}}{r^2}$$

Biot og Savart
(1820)
(Empirisk lov)

$\mu_0 = 4\pi \cdot 10^{-7} \frac{T \cdot m}{A} = \text{vakuumpermeabiliteten}$

Sammenlign med Coulombs lov:

$$E = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int \frac{dq \hat{r}}{r^2}$$

$\epsilon_0 = 8.85 \cdot 10^{-12} \text{ C}^2/\text{m}^2\text{N}$
= vakuumpermittiviteten

$c = \frac{1}{\sqrt{\epsilon_0 \mu_0}} = \text{farten til elektromagnetiske bølger i vakuum (lysfarten)}$
 $\approx 3 \cdot 10^8 \text{ m/s}$